

Катерина Войнова
ЕЗИКОВИ СПЕЦИФИКИ В РЕЧТА НА СПОРТНИТЕ
АНАЛИЗАТОРИ

Katerina Voynova
LINGUISTIC SPECIFICITIES IN THE SPEECH OF
SPORTS ANALYSTS

Abstract: The paper focuses on the most characteristic features in the speech of sports analysts. For this purpose, the sports section in the radio program “Darik Kafe” was analyzed. Special attention is paid to the lexical specifics in the speech of football analysts. The results of the analysis confirm the hypothesis that sports news uses vocabulary typical of colloquial speech. The comments resemble a conversation between friends, and the increased use of phraseology, clichés and allusions contributes to this.

Keywords: Spoken Bulgarian, sport, media, radio, phraseology

Спортните събития имат своето постоянно място в медиите. Това е така, тъй като спортът винаги е привличал вниманието на голяма част от населението. В настоящата статия ще бъде обърнато внимание на спецификите в речта на спортните анализатори. Обект на изследване е рубриката „Спортни анализи по Дарик с Пламен Николов“, която е част от предаването „Дарик кафе“, излъчвано по „Дарик радио“. В рубриката участие взимат двама водещи – Михаил Дюзев и Иво Райчев, а гост на предаването винаги е бившият футболист Пламен Николов. Проследени са всички епизоди на рубриката в периода септември 2022 г. –

април 2023 г. Този период е избран, тъй като именно в края на 2022 г. се проведе Световното първенство по футбол и това е предпоставка рубриката да се следи от по-голям брой слушатели.

Целта на предаването е да бъдат коментирани най-актуалните футболни събития не само в България, но и по света. Основна роля в спортната рубрика има постоянният гост Пламен Николов, затова и голяма част от анализирания материал се състои от негови изказвания. Ролята на водещите е по-скоро допълваща, като те насочват разговора в определена посока, задават нова тема за дискутиране или прекъсват госта.

Въпреки че всяко предаване има предварително зададени теми, които трябва да се обсъдят, т.е. налице е своеобразен сценарий, в речта на участниците се наблюдават редица особености, които са характерни за устното общуване. С висока честота се срещат паузи, недовършени изречения, прекъсвания между водещите и техния гост. Интерес за настоящото изследване представляват особеностите на лексикално равнище, които могат да бъдат открити в анализираното предаване. Затова и предмет на анализ ще бъде специфичната лексика, която използват участниците в спортната рубрика на „Дарик кафе“.

Екскерпираният материал е анализиран, като са обособени няколко явления, които са характерни за речта на спортните анализатори в разглежданото предаване. Изследването не претендира за изчерпателност, а представя някои от актуалните тенденции, типични не само за коментирането на спортни събития, но и за езика на журналистите въобще.

Една от най-ясно отчетливите специфики е използването на **разговорна лексика**. Тази тенденция, която е характерна за българските медии в последните тридесет години, продължава да е актуална и днес: „в България е налице силна проява на тенденцията към демократизация, или колоквиализация, т.е. доближаване на медийния език не само до разговорния вариант на книжовния език, но и към използването на елементи от сленга, просторечието, т.е. към навлизане на нестандартни явления в книжовния език” (Ницолова 1999: 114). Причините за употреба на разговорна лексика могат да бъдат сведени най-общо до две. От една страна,

анализираните примери са от радиопредаване, т.е. представляват устно общуване. Оттук и навлизането на разговорни елементи е много по-лесно, тъй като участниците в комуникацията не могат да изтрият вече изречените думи: „За разлика от писмената реч, която подлежи на редактиране, веднъж изречена, устната реч не може да бъде коригирана.“ (Джонова, Велкова 2014: 104). От друга страна, предаването често напомня на разговор между приятели, които обсъждат последните мачове и съвсем логично е в речта им да се появяват разговорни изрази: *Някои просто си живуркат в нашата страна, получават си едни заплати.* В този пример упрекът е към чужди футболисти, които играят за български отбори, но не допринасят за техните успехи. В следващия пример емоцията на водещия личи не само от използваната лексика, но и от факта, че са пропуснати няколко думи. Това не пречи за правилното разбиране, тъй като от контекста става ясно какво се е случило: *И всеки път едно и също. И след като е ясно, че ти си извършил нарушение, че умишлено (бел.м. си го направил), че си си заслужил червения (бел.м. картон), че е дошъл VAR, че са го гледали (бел.м. на повторение/съдиите) и той продължава да се ерчи и да псува съдията.* Освен няколко повторения, в следващия пример е използван и турският суфикс -джия, като в случая неговата конотация не е отрицателна: *Явно играе редовно, явно е голаджия, явно е млад.* В последния пример епитетът е използван с известна ирония: *Хърватите са с 6 месеца по-дърти от бразилците.*, тъй като участниците в предаването коментират спортисти, които са на 32–35 г. и въпреки че са млади, са сред най-възрастните футболисти, които играят в националния отбор. Причината за широката употреба на разговорна лексика може да бъде потърсена и в стремежа на журналистите да се доближат до своята аудитория: „Журналистите употребяват лексеми в медийния регистър, характерни за футболните тълпи и запалняковци, което ясно показва, че с тях се цели да се постигне семантично оцветяване и стилистичен нюанс на езика. Основната идея е да се скъси дистанцията със зрителите и да се приобщат, да се почувстват в среда, близка до тази на терена или сред приятелския кръг.“ (Начева 2019: 96)

Футболът безспорно е една от най-емоционалните игри и това до голяма степен се дължи на многобройните обрати и спорни ситуации. Затова е съвсем логично тези емоции да се предават и в анализите и коментарите на спортните срещи. В езиково отношение емоционалност на речта може да бъде постигната чрез употреба на експресивно маркирана лексика. Редица изследователи са обръщали внимание на широката употреба на метафориката на войната: „На лексикално равнище приликата между футбола и войната позволява употребата на военни метафори при говоренето за футбол.“ (Досев 2014: 115) Тази тенденция ясно личи в начина, по който се говори за развоя на даден мач: *Имат и един човек, който във всеки един момент може да **избухне**; с доста прибрана игра на ЦСКА София в своята половина, изчака своя момент, направиха няколко доста добри **контраатаки** преди тази на отбелязването на гола, успяха да отбележат гол; имаха сериозно положение с един **удар** от пенала.* Освен метафорика на войната в разглежданото предаване може да бъде открита и филмова метафорика. Това отново може да бъде обвързано с характера на самата игра. Обратите и наситеността на емоциите във футболните мачове често напомнят на филмов сюжет: *двубоят се разви, затова във футбола така се получават някога интересни моменти, по непредвидуем **сценарий**; не, тази група не беше много **под прожекторите**.*

Спортните анализатори използват редица **фразеологизми**, за да коментират играта. Това е така, тъй като: „на лингвистично равнище конкретните езикови единици, в които непосредствено се реализира съчетанието на тези две свойства (експресия и стандарт), са фразеологизмите и неслучайно те са толкова типични за журналистическия дискурс.“ (Замбова 2000: 90-91) За мачовете, в които футболистите съобразяват играта си, мислейки за евентуални бъдещи конкуренти, играта им се представя като правене на сметки: *Испания **си направи някви тънки сметки** с кой да се класира в групата; Какво се оказа че **когато човек си прави сметките** както казва българската поговорка **сметката без кръчмаря** става по-лошо; Доста отбори, които бяха сочени така за фаворити или за изненада или че ще продължат*

доста напред като Германия, Белгия, Дания вече отдавна се готвят за Коледните празници, а други продължават на това първенство. Ето японците никои не ги **слагаше в тези сметки**.; Затова казвам, че не се знае кои ще останат в четворката и и все още е рано **да се правят някви сметки** кой къде да отиде, за да може да спечели това в кавички златно седмо място. Високата повторителност на този фразеологизъм може да бъде обвързана с манталитета не само на играчите, но и на коментирателите. Станимира Колева обръща внимание на факта, че „зад съзнателния или несъзнателния (интуитивен) избор на даден фразеологизъм стои палитра от представи за живота, типични за всеки от народите или пък универсални, включващи и футбола като глобално разпространен спорт.“ (Колева 2019: 146) Примерите, в които са употребени фразеологизми, са много, тъй като Световното първенство се радва на огромен зрителски интерес и прогнозите за изхода на мачовете са неизменна част не само от коментарите, но и от стратегиите на различните отбори.

Понякога употребата на устойчиви словосъчетания се осъзнава от анализаторите и те сами изтъкват, че използват клише или поговорка: *Какво се оказа че когато човек си прави сметките **както казва българската поговорка** сметката без кръчмаря става по-лошо; Мароко елиминира и Португалия в един наистина а: доста напрегнат мач и с доста нерви с изпълнени с драматизъм **ако мога да кажа/ да използвам едни такива думи като клишета**; Оттук нататък наистина примката се затяга, **ако образно можем да кажем така**.; Водец: „Може би всички чакат Роналдо срещу Меси на финал.“ Гост: „Това, ако е рекъл Господ, **както казват хората**.“; Това показва, че крушката си има опашка, **както се казва във една поговорка**.; Това е ясно след като Алетико Мадрид и Севиля тази година като че ли малко така дръпнаха ръчната спирачка, **както се казва**.; **Нали така имаше една приказка**, че традициите не са това, което бяха, традициите са, за да бъдат нарушавани.; Не вървят нещата в отбора, но надеждата **както казват, клишето, надеждата умира последна**.; Днес има един двубой, който наистина е дерби, **ако можем да кажем**. Подобни експресивни изрази са*

не само емоционално натоварени, но и доближават коментарите до разговорната реч.

Прави впечатление, че при обсъждането на мачовете, се използват някои изразни средства с висока честота и това ги превръща в **нови клишета**. Силното представяне на даден отбор неизменно се съобщава с множество епитети и експресивно натоварени глаголи: *категорична победа; тотално превъзходство; продължава победният ход; отборът на Славия продължава във възходяща линия; Наполи мачка в първенството; Игрят атрактивно, мачкат до този момент, обаче не се знае както е приготвил наставникът на хърватите.;* *Аз мисля, че Еквадор ще ги размажат.* Важно е да се отбележи, че за да се съобщи положителен резултат, не е необходимо да се използва лексика с положителна конотация. Все по-често успехите се представят с глаголи като *мачка, разби, размаза* и т.н. Радка Влахова стига до извода, че: „голяма част от сугестиращата агресивност лексика в спортните материали вече се е неутрализирала, разтоварила се е от конотативните си значения“ (Влахова 1999: 140). Неуспехите също се представят по интересен в езиково отношение начин: *нещо се оказва препъникамъка за този отбор; Сити претърпя крах; В Испания Реал Мадрид също стъпи накриво; „ЦСКА – 1948“ се препъна вчера във Враца.* Когато мачът е бил оспорван, това личи и в изразните средства, с които коментаторите анализират ситуацията: *зрелищен двубой; Ама Люксембург здраво ни стъпи, много здрав мач направиха; Това беше едно от най-здравите втори полувремена в този кръг.*

Анализаторите използват и различни сравнения, като чрез тях най-често се емоционализира изказването: *получават процент от печалбата от клуба, това ми звучи като кравата да бозае от телето, образно казано; нищо общо със футболистите, които са били преди време като боксови Люксембург като боксова круша, сега видяхме, че един доста сериозен отбор и особено през второто полувреме Люксембург така ни създаде доста главоболия със пресата си в нашето наказателно поле.* Във втория пример е използван термин от друг спорт (боксова

круша), за да се изрази слабото представяне на отбора на Люксембург в предходни мачове.

В някои от разгледаните примери ясно е изразено отношението на участниците в предаването към отделни футболисти. То може да е както положително (*Снощи гледах Мбапе. Еми изключителен талант, изключителен талант. Такова владее на топката, как просто на такова малко разстояние, какви движения прави, въпреки така огромната си фигура, не е той не е някой не е нисичък; Вчера видяхме какво прекрасно изпълнение първото попадение на Тео Ернандез; О, какво разтягане, браво, браво, размаза ги.), така и отрицателно (*Крайно време беше Томас Мюлер, той доста уморен, нищо не прави на това Световно.; Ама той пък нищо не игра тия петнайсет минути; Същото беше и със Кеба когато трябваше във един мач във Англия уж да влиза да спасява той той не направи нищо дори изпусна дузпа). От анализирания материал ясно личи, че негативното отношение може да бъде предизвикано не само когато футболистите допуснат грешка в играта си, но и когато „не направят нищо“, за да допринесат за успеха на отбора си. Разбира се, подобно субективно отношение може да предизвика негативни реакции у някои слушатели, които са привърженици да даден отбор или играч, който получава негативни коментари от анализаторите. Затова и както отбелязва Владимир Досев: „Футболният коментатор трябва да умее да съчетава футболната страст и езиковата атрактивност с правилата на общественото говорене.“ (Досев 2010: 102)**

Макар разглежданото предаване да се отличава от спортните коментари, които се правят по време на футболните срещи, могат да бъдат открити и някои прилики. Те са свързани с моментите, в които анализаторите си припомнят даден мач и започват да пресъздават играта, като разказват детайли от различните спортни ситуации: *Вчера хърватите направиха наистина доста силен двубой, и така на моменти диктуваха темпото, засилят играта, отбележат гол, след това леко 5-6 минути разиграват топката, поемат въздух, просто контролираха самата игра както си искат те; с дълбоко пресиране в противниковата по-*

ловина; с борба за първа, за втора топка; имаха сериозно положение с един удар от пенала; особено през второто полувреме Люксембург така ни създаде доста главоболия със пресата си в нашето наказателно поле; пресиране на противника в неговата половина. Разказът е забързан, динамичен, като целта е слушателите, които са пропуснали срещата, да си представят максимално ясно ситуациите, които са се разиграли.

Езиковите игри също са част от спортните коментари. Световното първенство по футбол, провело се през изминалата година, неизменно създаваше поводи за измисляне на различни шеги между участниците в разглежданото предаване: *Ако си дал на хърватите да играят полуфинал.* Тук препратката е към песента на Емил Димитров „Ако си дал“, като поводът са успехите на Хърватия на Първенството. Освен Хърватия световният шампион Аржентина също бе сред най-дискутираните теми: *В студиото сме със колегата Диего Армандо Райчев и Лео Николов. Добре дошли, колеги, играете ли с топката, джитките ли добре?* Тук езиковата игра е постигната чрез заменянето на първите имена на единия водещ и на госта с първите имена на Диего Армандо Марадона и Лео Меси.

Могат да бъдат направени някои изводи относно езиковите особености на предаването. Общуването е устно и макар да се дискутират теми, които са предварително планирани, неизменно се появяват елементи, характерни за устното общуване. В речта на анализаторите се откриват множество метафори, сравнения и фразеологизми. От една страна, се наблюдава стремеж коментарите да наподобяват разговор между приятели. От друга страна, от съществено значение е темата, която се дискутира. Спортът винаги предизвиква силни емоции и оттам и разговорите за спорт също изобилстват от емоционално наситена лексика.

БИБЛИОГРАФИЯ

Влахова 1999: Влахова, Р. Агресивността в езика на медиите. – В: *Медиите и езикът*. София. // Vlahova 1999: Vlahova, R. Agresivnostta v ezika na mediite. – V: *Mediite i ezikat*. Sofia.

Джонова, Велкова 2014: Джонова, М., Й. Велкова. Фонетични и морфологични особености на устната реч. – В: *Как говори съвременният българин*. Том 1. Граматика и устна реч. София: Фондация Фокус. // Dzhonova, Velkova 2014: Dzhonova, M., Y. Velkova. Fonetichni i morfologichni osobenosti na ushnata rech. – V: *Kak govori savremenniyat balgarin*. Tom 1. Gramatika i ushna rech. Sofia: Fondatsiya Fokus.

Досев 2010: Досев, Вл. Речта на футболния коментатор (лексикални особености). – В: *Проблеми на устната комуникация*. Т.8, бр.1. // Dosev 2010: Dosev, Vl. Rechta na futbolniya komentator (leksikalni osobenosti). – V: *Problemi na ushnata komunikatsiya*. Т.8, br.1.

Досев 2014: Досев, Вл. *Манипулативната роля на метафорите в медийния дискурс*. Варна: Стено. // Dosev 2014: Dosev, Vl. Manipulativnata rolya na metaforite v mediyniya diskurs. Varna: Steno.

Замбова 2000: Замбова, А. *Манипулативни езикови стратегии в печата*. София: СЕМА РИИ. // Zambova 2000: Zambova, A. Manipulativni ezikovi strategii v pechata. Sofia: SEMA RSH.

Колева 2019: Колева, Ст. Фразеологичните единици като градивни елементи в езиковата картина на Световното първенство по футбол от 2018г. (върху материал от спортни статии от българска и словашка онлайн медия). – В: *Studia philologica*. Том 38, бр.1. Велико Търново: Университетско издателство „Св.св. Кирил и Методий“. // Koleva 2019: Koleva, St. Frazelogichnite edinitsi kato gradivni elementi v ezikovata kartina na Svetovnoto parvenstvo po futbol ot 2018g. (varhu material ot sportni statii ot balgarska i slovashka onlayn mediya). – V: *Studia philologica*. Tom 38, br.1. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“.

Начева 2019: Начева, А. Футболният комента(то)р и неговата реч. – В: *Съвременна лингвистика*. Бр.2. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. // Nacheva 2019: Nacheva, A. Futbolniyat komenta(to)r i negovata rech. – V: *Savremenna lingvistika*. Br.2. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.

Ницолова 1999: Ницолова, Р. Основни тенденции в развитието на българския печат след 1989г. – В: *Медиите и езикът*. София: Ето. // Nitsolova 1999: Nitsolova, R. Osnovni tendentsii v razvitiето na balgarskiya pechat sled 1989g. – V: *Mediite i ezikat*. Sofia: Eto.